

Історія

УДК 94(100)«1914/1918»:930.25

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15565931>

**Російські військовополонені в Австро-Угорщині та Німеччині в роки
Першої світової війни (короткий історіографічний огляд)**

Мінаєва Тетяна Василівна,

кандидат історичних наук, завідувач науково-дослідного
експозиційного відділу новітньої історії краю, Чернівецький обласний
красзнавчий музей, Чернівці, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-0932-6712>

Мінаєв Андрій В'ячеславович,

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
Чернівці, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-1968-927X>

Власенко Валерій Миколайович,

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Навчально-наукового
інституту права, Сумський державний університет,
Суми, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-2220-2239>

Яковенко Наталя Леонідівна,

доктор історичних наук, професор кафедри міжнародних організацій та
дипломатичної служби, Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-3493-5950>

Прийнято: 17.05.2025 | Опубліковано: 30.05.2025

***Анотація:** У статті здійснено історіографічний огляд наукових праць, присвячених проблемі російських військовополонених в Австро-Угорщині та Німеччині за часів Першої світової війни. Автори простежили розвиток та особливості висвітлення цієї теми в зарубіжній та українській історіографії. На основі критичного підходу розглянуто внесок провідних дослідників у вивчення правового статусу полонених, їхнього побуту, медичного забезпечення, використання на роботах, культурного життя в таборах та повернення додому після війни.*

Метою статті є систематизація наукового доробку провідних дослідників, виявлення особливостей історіографічних підходів та визначення перспективних напрямків подальших досліджень у вивченні гуманітарних аспектів полону років Першої світової війни.

Особливу увагу присвячено зміні методологічних підходів – від перших досліджень, написаних одразу після подій, до сучасних напрацювань із застосуванням міждисциплінарних методів та широкої джерельної бази. У дослідженні було виявлено, що згадані історіографічні напрями мали власні особливості та обмеження: західні дослідники надавали перевагу узагальненню гуманітарних і міжнародно-правових аспектів. Українська історіографічна традиція, яка спершу була зосереджена на вивченні особливостей національно-просвітницької роботи серед полонених українців, поступово розширює коло досліджуваних питань.

Застосовані методи історіографічного аналізу, історико-порівняльний та історико-типологічний методи, а також герменевтичний підхід і бібліографічна евристика дозволили комплексно дослідити розвиток наукових підходів у двох основних історіографічних традиціях, виявити спільні й відмінні риси в тлумаченні проблеми військового полону та систематизувати основні висновки щодо сучасного стану вивчення теми.

Результати дослідження свідчать про те, що зарубіжна історіографія з проблеми російських військовополонених у Німеччині й Австро-Угорщині під час Першої світової війни зосереджувалася переважно на гуманітарних і міжнародно-правових аспектах, тоді як українські наукові праці, спершу фокусувалися на національно-просвітницькій діяльності серед полонених, поступово розширюючи тематику досліджень.

На підставі проведеного аналізу окреслено малодосліджені аспекти проблеми та перспективні напрями подальших досліджень, зокрема: повсякденне життя полонених, психологічні аспекти перебування в полоні, формування національної ідентичності в таборовому середовищі, порівняльний аналіз становища полонених різних національностей, повосної репатріації полонених. Розглянуті історіографічні праці створюють підґрунтя для подальшого вивчення цього гуманітарного аспекту Першої світової війни як на загальноєвропейському, так і на національному рівнях.

Ключові слова: історіографія, Перша світова війна, військовий полон, російські військовополонені, Австро-Угорщина, Німеччина, табори, репатріація.

Russian prisoners of war in Austria-Hungary and Germany during World War I (a brief historiographical overview)

Tetiana Minaieva,

Candidate of Historical Sciences, Head of the Research and Exposition Department of the Modern History of the Region, Chernivtsi Regional Museum of Local Lore, Chernivtsi, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-0932-6712>

Andrii Minaiev,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of World History, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-1968-927X>

Valerii Vlasenko,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of History, Educational and Research Institute of Law, Sumy State University, Sumy, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-2220-2239>

Nataliia Yakovenko,

Doctor of Historical Sciences, Professor at the Department of International Organizations and Diplomatic Service, Educational and Research Institute of International Relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-3493-5950>

***Abstract.** The article provides a historiographical review of scientific works devoted to the problem of Russian prisoners of war in Austria-Hungary and Germany during World War I. The authors traced the development and features of coverage of this topic in foreign and Ukrainian historiography. Based on a critical approach, the contribution of leading researchers to the study of the legal status of prisoners of war, their life, medical care, use at work, cultural life in camps and return home after the war is considered.*

The aim of the article is to systematize the scientific achievements of leading researchers, identify the features of historiographical approaches and determine promising areas of further research in the study of the humanitarian aspects of captivity during the First World War.

Special attention is paid to the change in methodological approaches - from the first studies written immediately after the events to modern developments using interdisciplinary methods and a wide source base. The study revealed that the mentioned historiographical directions had their own peculiarities and limitations: Western researchers preferred to generalize humanitarian and international legal aspects. The Ukrainian historiographical tradition, which was initially focused on studying the features of national educational work among Ukrainian prisoners, is gradually expanding the range of research questions.

The applied methods of historiographical analysis, historical-comparative and historical-typological methods, as well as the hermeneutic approach and bibliographical heuristics allowed a comprehensive study of the development of scientific approaches in the two main historiographical traditions, to identify common and distinctive features in the interpretation of the problem of military captivity and to systematize the main conclusions regarding the current state of study of the topic.

The results of the study indicate that foreign historiography on the problem of Russian prisoners of war in Germany and Austria-Hungary during the First World War focused mainly on humanitarian and international legal aspects, while Ukrainian scientific works initially focused on national educational activities among prisoners, gradually expanding the topics of research.

Based on the analysis, little-studied aspects of the problem and promising directions for further research are outlined, in particular: the daily life of prisoners, psychological aspects of being in captivity, the formation of national identity in the camp environment, a comparative analysis of the situation of prisoners of different nationalities, post-war repatriation of prisoners of war. The considered historiographical works create the basis for further study of this humanitarian aspect of World War I at both foreign and national levels.

Keywords: *historiography, World War I, captivity, Russian prisoners of war, Austria-Hungary, Germany, camps, repatriation.*

Постановка проблеми. *Актуальність* вивчення історіографії проблеми військовополонених російської армії в Австро-Угорщині та Німеччині обумовлена кількома чинниками. По-перше, масштабною явища військового полону. Із загальної чисельності мобілізованих (більше 73 млн осіб) впродовж Першої світової війни табори для військовополонених пройшли за різними підрахунками від 6,5 до 8,5 млн осіб [1, р. 76], з числа яких приблизно 2,5 млн осіб – військовослужбовці російської армії, які утримувалися в Центральних державах [2]. Це вимагає комплексного аналізу його відображення в історичній науці. По-друге, значна кількість українців серед військовополонених російської армії визначає особливий інтерес українських дослідників до цієї проблематики. По-третє, формування сучасних підходів до вивчення становища військовополонених в умовах збройних конфліктів потребує критичного історіографічного осмислення з даної проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри те, що Перша світова війна спричинила колосальний вплив на політичний, економічний, соціальний та культурний розвиток людства у першій половині ХХ століття, і дослідження її різних аспектів нараховує не одну сотню праць, дослідження історіографії російських військовополонених цього періоду досі залишається на периферії наукового інтересу істориків як в Україні, так і за її межами. Прикрою є відсутність комплексного історіографічного аналізу, який би містив узагальнення та критичне осмислення наявних доробків з даної проблематики. Так, в українській історичній науці історіографічний аналіз різних аспектів вивчення Першої світової війни вже має певні напрацювання [3, 4, 5], однак феномен військового полону часів Великої війни ще й досі не став об'єктом ґрунтовного дослідження. В зарубіжній історичній науці найбільш повним є

здійснене під загальним керівництвом австрійських істориків В. Морітц та Ю. Валешек-Фрітц історіографічне дослідження питання перебування військовополонених на теренах Австро-Угорщини в роки Першої світової війни [6]. Однак, це дослідження має суттєвий недолік: там абсолютно відсутня українська історіографія проблеми.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Отже, попри наявність окремих історіографічних досліджень, присвячених російським військовополоненим в Німеччині та Австро-Угорщині під час Першої світової війни, цілком правомірно стверджувати, що дотепер відсутній системний історіографічний аналіз. Представлений у статті короткий історіографічний огляд є спробою заповнити цю прогалину.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є короткий аналіз історіографії, присвяченої становищу російських військовополонених в Австро-Угорщині та Німеччині в роки Першої світової війни. Дослідження ґрунтується на принципі історизму з аналізом наукових праць з теми полону та репатріації російських військовополонених крізь призму місця та часу їхнього створення. Застосування історико-порівняльного методу дало змогу зіставити підходи українських і західноєвропейських дослідників, виявити спільні й відмінні риси в тлумаченні проблеми військового полону Першої світової війни. Історико-типологічний метод уможливив аналіз повторюваних структур у висвітленні ключових тем, зокрема щодо умов утримання, правового статусу, культурного життя полонених тощо. Для пошуку, інтерпретації та комплексного висвітлення історіографічного доробку з теми дослідження були застосовані герменевтичний підхід і метод бібліографічної евристики. Методи аналізу й синтезу дали можливість систематизувати отримані спостереження, провести систематизацію історіографічних праць та узагальнити основні висновки щодо сучасного стану вивчення теми.

Завдання дослідження:

1. Виявити основні етапи, напрямки та особливості вивчення проблеми російських військовополонених в Австро-Угорщині та Німеччині в роки Першої світової війни в зарубіжній та українській історіографії. При цьому, російська історіографія полону та репатріації полонених зі складу колишньої царської армії вже була частково проаналізована в рамках окремої рецензії [7] та статті [3]. Детальний же аналіз російської історіографії проблеми потребує окремої розвідки.

2. Визначити перспективні напрямки для подальших наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу.

Історіографію проблеми військовополонених російської армії в таборах Австро-Угорщини та Німеччини доцільно умовно поділити на дві великі, хоч і нерівнозначні за обсягами групи: зарубіжну та українську історіографію. Кожна з цих груп має свою специфіку, зумовлену як доступом до джерельної бази, так і особливостями національної історичної пам'яті, що впливали на інтерпретацію історичних фактів.

Зарубіжна історіографія. Важливе місце в історіографії полону посідають праці зарубіжних авторів, в яких синтезована важлива фактологічна інформація. Однією з перших робіт у контексті окресленої проблематики стала праця швейцарського лікаря Адольфа Лукаса Вішера, який під час Першої світової війни працював у швейцарському посольстві в Лондоні. Впродовж війни він відвідував цивільних та військових полонених, в середовищі яких проводив свої медичні спостереження. На підставі отриманих даних А. Вішер підготував спеціальну працю під назвою «Хвороба колючого дроту. Нарис з психології військовополонених» [8], яка зробила його всесвітньовідомим у медичному співтоваристві. У ній він визначив основні ознаки психоемоційного стану військовополонених, довівши, що «хвороба колючого

дроту» притаманна цій соціальній категорії. У подальшому дослідники військового полону почали спиратися на його висновки, оскільки вони були універсальними при вивченні психоемоційного стану військовополонених незалежно від їх національної чи державної приналежності, часу та місця воєнного конфлікту тощо.

Незабаром вийшла друком фундаментальна праця німецького дослідника-філолога та педагога Вільгельма Дьогена «Військовополонені народи. Утримання і доля військовополонених в Німеччині» [9]. Автор книги – засновник Берлінського звукового архіву, який у роки війни за дорученням Королівської Пруської Фонографічної комісії та з дозволу військового міністерства здійснював поїздки по німецьких таборах військовополонених з метою збору в їхньому середовищі аудіозаписів, зокрема, й серед полонених з Російської імперії. Завдяки таким поїздкам та безпосередньому спілкуванню з бранцями, В. Дьоген підготував монографію, в якій охарактеризував умови утримання ворожих полонених в Німеччині. Цінність монографії полягає у детальному огляді розпоряджень німецької влади щодо утримання ворожих бранців та їх виконання на місцях, у відображенні таких аспектів табірнього життя, як санітарно-гігієнічні умови утримання військовополонених, специфіка використання їх на роботах і т. ін. Водночас, варто зазначити, що книга має вочевидь виразний пронимецький характер: подані у ній дані явно прикрашали реальний стан життя бранців, а існуючі проблеми згадувалися, у кращому випадку, побіжно. Окрім того, автор не виокремлював полонених за державною приналежністю, оскільки планував підготувати окрему роботу щодо утримання російських бранців після 1918 р., яка, проте, так і не побачила світ.

Загалом, в європейських країнах проблематика військового полону в роки війни 1914-1918 рр. впродовж декількох десятиліть (30-х – 80-х рр. ХХ ст.) перебувала на периферії дослідницьких інтересів, про що свідчить майже

повна відсутність публікацій з окресленої проблеми (за винятком окремих статей загального характеру) [10, 11]. Це, вочевидь, було пов'язано з тим, що у роки Першої світової війни життя у полоні (хай яким би важким воно не було), вважалося кращою долею, особливо на тлі мільйонних втрат під час запеклих боїв. Тривалий час інтерес дослідників історії Великої війни був прикутий, передусім, до військових операцій, економічних проблем, породжених війною та дипломатичних інтриг. І лише в останні десятиліття почав пробуджуватися справжній та цілком виправданий інтерес до проблеми військового полону як способу життя для кількох мільйонів людей. Та що говорити про військовий полон, коли навіть події Першої світової війни в цілому досліджувалися мало.

Лише з середини 90-х рр. ХХ ст. у західноєвропейській історичній науці почалося відродження інтересу до, здавалося, вже назавжди забутої теми. Нині триває процес вивчення різних аспектів військового полону в роки Першої світової війни, зокрема й становища російських бранців у таборах країн Четверного блоку. Вагомим внеском в історіографію окресленої проблеми став черговий випуск німецького журналу «Історія» у 1998 р., в якому декілька авторів з різних країн опублікували наукові праці, які стосувалися різних аспектів військового полону в роки Першої світової війни. Зокрема, австрійський науковець Ханнес Ляйдінгер торкнувся стану та перспектив дослідження явища полону та повернення австрійських бранців додому [12]. Німецький історик Райнхард Нахтігаль зосередив увагу на діяльності дансько-австро-угорських місій Червоного Хреста до Росії, які відвідували австро-угорських військовополонених, захоплених російською армією в роки війни [13]. Ці публікації, фактично заново «відкрили» проблему військового полону в роки Великої війни, дали поштовх до ширшого та глибшого вивчення цього феномену.

У подальшому кількість наукових публікацій означеного спрямування в зарубіжній історичній думці почала збільшуватися. Вагомою роботою стала

монографія ізраїльського науковця Алона Рахамімова «Військовополонені та Велика війна: полон на Східному фронті» [14]. При цьому, незважаючи на багатообіцяючу назву, основний матеріал монографії стосується долі австро-угорських бранців у Росії і лише іноді, в якості порівняння, згадуються російські військовополонені та умови їх утримання в австро-угорських та німецьких таборах.

Вагомим внеском в дослідження проблеми стала монографія австрійських науковців Верени Морітц та Ханнеса Ляйдінгера, присвячена становищу російських військовополонених в монархії Габсбургів в роки Першої світової війни [15]. Дане дослідження містить глибокі наукові положення, які обґрунтовані розмаїттям залучених джерел та легким для сприйняття викладом матеріалу [16].

Значний вклад в історіографію проблеми військового полону зробив німецький історик Йохен Ольтмер, який досліджував різні аспекти даного явища: використання праці бранців під час війни, питання повоєнної репатріації тощо [17, 18, 19].

Ще одна німецька дослідниця Ута Гінц, яка також займалася вивченням військового полону, підготувала змістовну публікацію, присвячену діяльності Міжнародного Червоного Хреста з надання допомоги військовополоненим під час війни [20].

Вартою уваги є розділ в колективній монографії, присвяченій Першій світовій війні, підготовлений словацьким дослідником Міхалом Шмігелем [21]. У ньому автор, серед різних аспектів, виокремлює питання військовополонених (у тому числі й російських) як під час війни, так і їхньої післявоєнної репатріації [21, с. 284-293].

Найбільш повною та ґрунтовною є колективна праця зарубіжних дослідників «Військовий полон в Австро-Угорщині в 1914-1918 рр.: історіографія, контекст, теми», до написання розділів якої долучилися науковці

з Австрії, Чехії, Угорщини, Італії та деяких інших країн [6]. Проте, по-перше, історіографія стосується виключно бранців на теренах Австро-Угорської монархії і не торкається Німеччини, а по-друге, попри об'ємність праці, там абсолютно відсутні історіографічні напрацювання українських істориків, які на цій ниві вже досить давно та плідно працюють.

Можна стверджувати, що попри окремі наукові розвідки, цілісне дослідження проблеми становища російських бранців у Центральних державах в західноєвропейській історичній науці відсутнє, а також є необхідність здійснення комплексного історіографічного аналізу наукових досліджень зарубіжних дослідників з окресленої проблематики.

Українська історіографія. Після проголошення незалежності України значно розширилися дослідницькі інтереси вітчизняних науковців, вони почали активно вивчати тематику, яка раніше перебувала поза їх увагою. Одним із тематичних напрямків стало вивчення історії Першої світової війни, її окремих складових [3, 4, 5].

Найвагоміший внесок у розробку теми військовополонених російської армії (українців за своєю етнонаціональною приналежністю) в Австро-Угорщині та Німеччині зробив сучасний український історик Ігор Срібняк. Він опублікував низку наукових публікацій, захистив дві дисертації на дану тему [22, 23], підготував та видав ґрунтовну монографію, в якій розкрив становище полонених українців в роки Першої світової війни в Центральних державах [24]. Протягом останніх десяти років ним було опубліковано близько 60 статей з проблематики полону, а також ґрунтовну монографію про діяльність громади полонених українців у табір Раштат [25]. Слід також згадати про цілу низку його публікацій, підготовлених в кооперації з іншими дослідниками [26, 27, 28, 29]. Високо оцінюючи дослідницьку роботу І. Срібняка, відмітимо, що він ставив перед собою мету з'ясувати специфіку утримання виключно українських військовополонених російської армії у

спеціально створених для них таборів і тому в цілому становище бранців російської армії залишилося поза його увагою. Тут варто зауважити, що при утриманні бранців різної національної приналежності існували певні відмінності, оскільки уряди Центральних держав проводили політику «загравання» з представниками національних меншин Російської імперії, що проявлялося у м'якшому режимі їх утримання, створенні таборів для окремих етнонаціональних груп тощо. Загалом, І. Срібняка цілком правомірно можна назвати основоположником вивчення долі полонених в роки Першої світової війни в сучасній українській науці.

Львівський науковець Йосип Саєвич також намагався дослідити особливості побуту та вишколу українських бранців в Австро-Угорщині та Німеччині [30], проте текст його дисертації містить велику кількість плагіатних запозичень з вже згадуваної монографії «Полонені українці в Австро-Угорщині та Німеччині (1914-1920 рр.)» (К., 1999), про що йдеться у кількох статтях І. Срібняка і М. Палієнко [31, 32].

У 2000 р. українська історіографія збагатилася монографією філолога Наталії Сидоренко, яка присвячена українській табірній періодиці часів Першої світової війни [33]. Дослідниця із Запоріжжя Лідія Кривошеєва зосередилася на питанні національно-просвітньої діяльності Союзу визволення України в таборах військовополонених українців у 1914-1918 рр. [34]. У 1997 р. чернівецький дослідник Вадим Ореховський захистив кандидатську дисертацію, присвячену діяльності Російського товариства Червоного Хреста в роки Першої світової війни, до сфери опіки якого входили і військовополонені [35]. І хоча доля російських бранців у дисертаційному дослідженні відображена вкрай побіжно, все ж це був перший крок на шляху вивчення цього складного питання в українській історіографії.

Суттєвий крок у цьому напрямку було зроблено у 2014 р., коли була захищена дисертація про специфіку утримання російських

військовополонених у таборах Німеччини та Австро-Угорщини в часі Великої війни [36], авторка якої продовжує наукову розробку цієї тематики й нині [див. напр.: 37, 38, 39, 40].

Останнім часом активно розробляється дотична проблематиці полону тема – про репатріацію полонених українців з теренів Німеччини та Австро-Угорщини, яку досліджує в Інституті всесвітньої історії НАН України М. Срібняк. Її наукові напрацювання вже були оприлюднені у вигляді цілої низки статей [41, 42, 43, 44].

Таким чином, українські дослідники також активно включилися в процес дослідження феномену полону в роки Першої світової війни. Водночас правомірно говорити про відсутність праць, пов'язаних із комплексним аналізом українських історіографічних напрацювань.

Висновки. Отже, короткий аналіз зарубіжної та української історіографії засвідчив наявність значної кількості наукових публікацій, у яких досліджено різні аспекти військового полону періоду Великої війни: табірне повсякдення, дозвілля бранців, використання їхньої праці, повоєнна репатріація, співставлення міжнародно-правових норм та реалій воєнного часу тощо. Водночас, правомірно говорити про відсутність достатньої кількості сучасних комплексних досліджень становища російських військовополонених в Австро-Угорщині та Німеччині в роки Першої світової війни як цілісного історичного явища. І зарубіжними, і українськими науковцями активно досліджуються сюжети про обставини перебування у таборах Німеччини та Австро-Угорщини військовослужбовців країн Антанти, у тому числі й підданих Російської імперії / Радянської Росії. Українські науковці значну увагу зосереджують на вивченні повсякдення полонених українців зі складу російської армії в таборах Центральних держав. Разом із тим, наявність значного числа наукових праць, пов'язаних із вивченням питання перебування російських бранців у німецьких та австро-угорських таборах супроводжується

відсутністю сучасних системних праць історіографічного характеру, що зумовлює необхідність здійснення подібного аналізу для систематизації та узагальнення попередніх наукових досліджень. Вивчення специфіки перебування полонених росіян (а в їх масі й русифікованих українців) в Німеччині та Австро-Угорщини зберігає свою актуальність ще й тому, що нині цей науковий напрям активно вивчають російські історики, які припускаються у своїх працях необґрунтованих суджень, а подеколи – й відвертих маніпуляцій. Власне значна їхня частина вже відмовилася від об'єктивізму у висвітленні становища полонених, і, натомість, почала просувати пропагандистські гасла. Відтак завданням українських істориків є і залишатиметься надалі послідовне розвінчування російських міфів, які до сьогодні побутують та усіяко плекаються в середовищі сучасного російського соціуму.

Список використаних джерел

1. Kramer A. Prisoners in the First World War. *Prisoners in War* / Ed. by S. Scheipers. New York: Oxford University Press, 2010. P. 75-90.
2. Мінаєва Т. До питання про втрати російської армії військовополоненими у роки Першої світової війни. *Історична панорама: Науковий збірник ЧНУ. Спеціальність «Історія»*. Чернівці, 2019. Вип.28-29. С. 26-42.
3. Власенко В., Мінаєва Т., Кротофіл М., Яковенко Н. Репатріація полонених росіян з теренів Німеччини та Австро-Угорщини, 1918-1921 рр. (у висвітленні сучасної російської історіографії). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київ, 2024. № 1 (158). С.5-11. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2024.158.1>
4. Реєнт О.П. Велика війна 1914-1918 рр. у сучасній українській історіографії. *Український історичний журнал*. 2014. № 3. С. 4-21.

5. Реєнт О., Янишин Б. Сучасна українська історіографія Першої світової війни: основні напрямки наукового пошуку. *Велика війна 1914–1918 рр.: осмислення трагічного досвіду: колективна монографія* / Наукова редакція О. В. Добржанського, В. П. Фісанова. Рига, Латвія, 2024. С. 231-258. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-441-2-11>
6. Kriegsgefangenschaft in Österreich-Ungarn 1914–1918: Historiographien, Kontext, Themen / Hg. Moritz V., Walleczek-Fritz Ju. Wien – Köln, 2022. 672 s.
7. Срибняк И. «Национальный след» в книге О.С.Нагорной о военнопленных царской армии в Германии (1914-1922 гг.): полемические записки украинского историка. *Соціум. Документ. Комунікація: зб. наук. праць. Серія: історичні науки*. Переяслав-Хмельницький, 2018. Вип.6. С.287-301.
8. Vischer A.L. Die Stacheldraht-Krankheit. Beiträge zur Psychologie des Kriegsgefangenen. Zürich, 1918. 56 s.
9. Doegen W. Kriegsgefangene Völker. Bd. I. Der Kriegsgefangenen Haltungen und Schicksal in Deutschland. Berlin, 1921. 263 s.
10. Davis G.H. Prisoners of War in Twentieth-Century War Economies. *Journal of Contemporary History*. 1977. Vol. 12, No. 4 (Oct.). P. 623-634.
11. Frey B. Prisoners and Property Rights. *Journal of Law and Economics*. Vol. 31, No. 1 (Apr.). 1988. P. 19-46.
12. Leidinger H. Gefangenschaft und Heimkehr. Gedanken zu Voraussetzungen und Perspektiven eines neuen Forschungsbereiches. *Zeitgeschichte*. 1998. № 11-12. S. 333-342.
13. Nachtigal R. Die dänisch-österreichisch-ungarischen Rotkreuzdelegierten in Rußland 1915-1918. Die Visitation der Kriegsgefangenen der Mittelmächte durch Fürsorgeschwestern des österreichischen und ungarischen Roten Kreuzes. *Zeitgeschichte*. 1998. № 11-12. S. 366-374.
14. Rachamimov A. POWs and the Great War: Captivity on the Eastern Front. N.Y. Oxford, 2002. 259 p.

15. Moritz V., Leidinger H. Zwischen Nutzen und Bedrohung. Die russischen Kriegsgefangenen in Österreich (1914-1921). Bonn: Bernard & Graefe Verlag, 2005. 384 s.

16. Мінаєва Т.В. Рец. на: Морітц В., Ляйдінгер Х. Між користю та небезпекою. Російські військовополонені в Австро-Угорщині (1914-1921 рр.). Бонн, 2005. 384 с. / Moritz V, Leidinger H. Zwischen Nutzen und Bedrohung. Die russischen Kriegsgefangenen in Österreich (1914-1921). Bonn, 2005 384 s. *Історична панорама: зб. наук. статей. Спеціальність «Історія»*. Чернівці, 2009. Вип. 9. С. 171-174.

17. Oltmer Jo. Migration und Politik in der Weimarer Republik. Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 2005. 564 s.

18. Oltmer Jo. Repatriierungspolitik im Spannungsfeld von Antibolschewismus, Asylgewährung und Arbeitsmarktentwicklung. Kriegsgefangene in Deutschland 1918-1922. *Kriegsgefangene im Europa des Ersten Weltkriegs* / Hrsg. von Jochen Oltmer [Krieg in der Geschichte]. Paderborn-München-Wien-Zürich: Ferdinand Schöningh, 2006. S. 267-294.

19. Oltmer Jo. Unentbehrliche Arbeitskräfte. Kriegsgefangene in Deutschland 1914-1918. *Kriegsgefangene im Europa des Ersten Weltkriegs* / Hrsg. von Jochen Oltmer [Krieg in der Geschichte]. Paderborn-München-Wien-Zürich: Ferdinand Schöningh, 2006. S. 67-96.

20. Hinz U. Humanität im Krieg? Internationales Rotes Kreuz und Kriegsgefangenenhilfe im Ersten Weltkrieg. *Kriegsgefangene im Europa des Ersten Weltkriegs* / Hrsg. von Jochen Oltmer [Krieg in der Geschichte]. Paderborn-München-Wien-Zürich: Ferdinand Schöningh, 2006. S. 216-236.

21. Шмігель М. Міграція населення в Центральній та Східній Європі під час Великої війни та у повоєнний період (1914–1922). *Велика війна 1914–1918 рр.: осмислення трагічного досвіду: колективна монографія* / Наукова

редакція О. В. Добржанського, В. П. Фісанова. Рига, Латвія, 2024. С. 231-258.
DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-441-2-12>

22. Срібняк І. Полонені вояки-українці в Німеччині та Австро-Угорщині та формування українських військових частин в часі Першої світової війни. Дис. ... д-ра філософії. Український Вільний Університет. Мюнхен, 1996. 344 с.

23. Срібняк І. Полонені та інтерновані вояки-українці в Європі (1914-1924 рр.). Дис. д-ра іст. наук. за спец. 07.00.02 – Всесвітня історія. Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України. Київ, 2000. 448 с.

24. Срібняк І. Полонені українці в Австро-Угорщині та Німеччині (1914-1920 рр.). Київ, 1999. 296 с.

25. Sribnyak I. Enzyklopädie der Kriegsgefangenschaft: Das ukrainische Rastatt. Zur Gründung und Tätigkeit der Gemeinschaft «Die Unabhängige Ukraine», 1915–1918. München-Paris, 2020. 338 s.

26. Sribnyak I., Yakovenko N., Matviyenko V. Methods of struggle of the Russian Black Hundreds against Ukrainians in the prisoner-of-war camps in Austria-Hungary and Germany (1914-1917). *Емінак: науковий щоквартальник*. Київ-Миколаїв, 2022. № 3(39). С.95-112.

27. Krepel V., Sarapyna A., Sribnyak I., Shatilo V. Die Besonderheiten des Einsatzes der gefangenen ukrainischen Soldaten der zaristischen Armee im Interesse des Deutschen Reichsheeres (Ende 1916 – Anfang 1918). *Echa przeszłości*. Olsztyn, 2022. T. XXIII. № 2. S. 81-111.

28. Kudriachenko A., Sribnyak I., Yakovenko N., Matviyenko V. Identification of captured soldiers of the tsarist army based on nationality in Austria-Hungary, 1915: separation of Ukrainians. *Echa przeszłości*. Olsztyn, 2023. T. XXIV. № 2. S. 105-121.

29. Дема О., Кротофіл М., Срібняк І. Хворі та інваліди в таборах полонених українців зі складу царської армії в Німеччині: повсякдення, форми самоорганізації, особливості репатріації (1917 р.). *Емінак*. 2024. № 3 (47). С.192-206. DOI [https://doi.org/10.33782/eminak2024.3\(47\).735](https://doi.org/10.33782/eminak2024.3(47).735)

30. Саєвич Й.Й. Військовополонені українці в таборах Австро-Угорщини і Німеччини в період Першої світової війни: вишкіл та організація побуту: автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 20.02.22 «Військова історія»; Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2007. 21 с.

31. Срібняк І., Палієнко М. З історії кооперативного руху в таборі полонених українців Вецляр, Німеччина: створення та діяльність спілки «Чайня» (грудень 1915 – 1916 рр.). *Київські історичні студії*. Київ, 2022. № 1 (14). С. 30-38. DOI: <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2022.13>

32. Срібняк І., Палієнко М. Товариство «Сільський Господар» у таборі полонених українців Вецляр (Німеччина), 1916-1917 рр.: до історії створення та діяльності. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*. Тернопіль, 2021. № 2. С. 43-55.

33. Сидоренко Н.М. Національно-духовне самоствердження: у 3 ч. Ч. І. Українська таборова періодика часів Першої світової війни. Київ: Дослідницький центр історії української преси, 2000. 202 с.

34. Кривошеєва Л.М. Національно-просвітня діяльність Союзу визволення України в таборах військовополонених українців (1914-1918 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». Запоріжжя, 2009. 21 с.

35. Ореховський В.О. Діяльність Російського Товариства Червоного Хреста у роки Першої світової війни (1914-1917 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 «Всесвітня історія». Чернівці, 1997. 20 с.

36. Мінаєва Т.В. Російські військовополонені в Австро-Угорщині та Німеччині в роки Першої світової війни: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. «Всесвітня історія». Чернівці, 2014. 20 с.

37. Мінаєва Т. Еволюція статусу військовополонених у міжнародному праві в роки Першої світової війни. *Історична панорама. Спеціальність: Історія*. 2015. Вип. 21. С. 48-71.

38. Мінаєва Т. Сексуальне життя російських військовополонених у Німеччині й Австро-Угорщині в роки Першої світової війни. *Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки*. 2019. № 2. С. 83-89. DOI: 10.31651/2076-5908-2019-2-83-89

39. Мінаєва Т., Мінаєв А. Трудова зайнятість полонених військовослужбовців російської армії в Австро-Угорщині та Німеччині в 1914–1918 роках. *Велика війна 1914–1918 рр.: осмислення трагічного досвіду: колективна монографія* / Наукова редакція О. В. Добржанського, В. П. Фісанова. Рига, Латвія, 2024. С.111-130. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-441-2-5>

40. Мінаєва Т.В., Власенко В.М., Яковенко Н.Л. Обмін і репатріація військовополонених інвалідів та хворих на східному фронті під час Першої світової війни. *Проблеми всесвітньої історії*. 2024. 4(28). С. 47-60. DOI <http://doi.org/10.46869/2707-6776-2024-28-3>

41. Sribniak M. Actions of Ukrainian Diplomacy on the Organization of Ukrainian Prisoners' of War Repatriation Process from the Territories of Germany and Austro-Hungary (1918-1919). *Facta Simonidis*. Zamość, 2021. № 2(14). С. 217–228.

42. Sribniak M. Ukraińska Wojskowo-Sanitarna Misja w Austrii i na Węgrzech w latach 1918–1919 (na podstawie materiałów Centralnego Państwowego Archiwum Wyższych Organów Władzy i Zarządzania Ukrainy). *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica*. 2024. № 115. S. 49–66.

43. Sribniak M. Repatriation of Ukrainian Prisoners of War from Austria (1918–1920): (In)Significant Others Amid the Crushing World. *Київські історичні студії*. 2024. № 2(19). С. 31–38. DOI: <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2024.24>

44. Срібняк М. Заходи української військової дипломатії з репатріації полонених українців із Німеччини (1920 р.). *Архіви України*. 2025. Вип. 1, № 342. С. 197-216.